ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

І. СУТНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ ЇЇ РОЗВИТКУ

Тема **1. Філософія, коло її проблем та роль у суспільстві**

План

1. Філософія та її предмет. Обґрунтування необхідності вивчення філософії у закладах вищої освіти.
2. Світогляд, його структура, основні історичні типи та їх сутність.
3. Специфіка філософського вирішення світоглядних питань. Головні теми філософських думок.
4. Функції філософії. Роль філософії у системі культури. Значення філософії для професійної діяльності юристів.

Список додаткової літератури

Андрущенко В. Філософія в педагогічному процесі: статус та функціональне визначення. *Вища освіта України*. 2015. № 1. С. 5–11.

Андрущенко В., Хамітов Н. Філософська освіта і наука як каталізатор цивілізаційного проекту України. *Вища освіта України*. 2017. № 2. С. 5–17.

Вулевич М. Р. Філософія як мудрість та її осмислення в науковій і практичній діяльності. *Часопис Київського університету права.* 2005. № 2. С. 154–158.

Жадько В. А. Розуміння філософії через діалог з видатними мислителями: монографія. Запоріжжя: Вид-во ЗДМУ, 2018. 131 с.

Лозовой В. О. Світоглядні пріоритети і професійна компетентність у формуванні сучасного фахівця. *Філософія і сучасність.* 2018. № 8. С. 43–50.

Попович М. В. Що таке філософія? *Філософська думка*. 2006. № 1. С. 3–7.

Хома О. Філософія на межі. *Філософська думка*. 2015. № 6. С. 6–22.

Тема **2. Філософія Античності, Середньовіччя та Відродження: основні риси та етапи розвитку**

План

1. Загальна характеристика філософії Античності та основні етапи її розвитку.
2. Головні напрями античної філософії та їх специфіка.
3. Загальна характеристика філософії Середньовіччя та головні етапи її розвитку: апологетика, патристика, схоластика, містика.
4. Полеміка між реалізмом і номіналізмом про природу універсалій.
5. Філософія епохи Відродження та її характерні риси: антропоцентризм, гуманізм, деїзм, пантеїзм.

Список додаткової літератури

Волинка Г. Філософія Стародавності і середньовіччя в освітньому контексті. Київ: Вища освіта, 2005. 544 с.

Данильян О. Г. Антична філософія. *Велика українська юридична енциклопедія*: у 20 т. Т. 2. Харків: Право, 2017. С. 49–55.

Дубінін В. В. Методологічний потенціал давньоіндійської релігійної філософії (за творами «Бхагавад-гіта» і «Шримад-бхагаватам»). *Політологічний вісник*. Київ: ВАдЕКС, 2015. Вип. 77. С. 24–31.

Історія європейської цивілізації. Греція / за ред. Умберто Еко. Харків: Фоліо, 2015. 863 с.

Історія європейської цивілізації. Рим / за ред. Умберто Еко. Харків: Фоліо, 2015. 1031 с.

Карнацевич В. Л. Загадки истории. Средневековье. Харьков: Фолио, 2009. 380 с.

Кондзьолка В. В. Історія середньовічної філософії: навч. посіб. Львів: Світ, 2001. С. 77–82.

Скомаровський В. О. Історія європейської філософії: Античність, Середньовіччя, Відродження:

посібник. Умань: Сочінський М. М. [вид.], 2018. 581 с.

Філософський енциклопедичний словник / голова редкол. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

Тема **3. Філософія Нового часу та епохи Просвітництва**

План

1. Основні напрями філософії Нового часу:

а) емпірико-сенсуалістична філософія (Ф. Бекон, Т. Гоббс, Дж. Локк);

б) філософський раціоналізм (Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. Лейбніц);

в) суб'єктивний ідеалізм Дж. Берклі й агностицизм Д. Юма.

2. Філософія французького Просвітництва та французький матеріалізм XVIII ст.

Список додаткової літератури

Бичко А. К., Бичко І. В., Табачковський В. Г. Історія філософії: підручник. Київ: Либідь, 2001. С. 93–168.

Гусєв В. І. Західна філософія Нового часу XVII–XVIII ст.: підруч. для вузів. Київ: Либідь, 1998. С. 110–135.

Дзьобань О. П. Аксіологічний вимір проблеми безпеки (звертаючись до Томаса Гоббса). *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». Харків: Право, 2010. Вип. 6. С. 3–13.

Дзьобань О. П. Ідеї вільнодумства у філософії французького просвітництва як одне із джерел постмодернізму. *Гуманітарний часопис*. Харків: ХАІ, 2006. № 1. С. 33–38.

Петров Є. П. Актуальні аспекти теорії ідей Дж. Локка. *Мультиверсум*: філос. альм. / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. Київ: Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди, 2016. Вип. 3–4 (151–152). С. 98–106.

Петрушенко В. Л. Філософія: курс лекцій. Київ: Каравела, 2002. С. 140–161.

Розова Т. В., Шинкарук О. В. Філософія Нового часу: навч. посіб. Одеса: Юрид. літ., 2000. 32 с.

Тема **4. Німецька класична філософія**

План

1. Загальна характеристика німецької класичної філософії.
2. Теоретична і практична філософія І. Канта.
3. Філософські погляди Й. Фіхте та Й. Шеллінга.
4. Філософія Г. Гегеля: його система і метод.
5. Антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха.

Список додаткової літератури

Бурковський І., Ермоленко А., Кебуладзе А. До третьої «критики» Канта. *Філософська думка*. 2018. № 6. С. 118–124.

Дзьобань О. П. Формування антропологічної проблематики в «докритичний період» творчості Іммануїла Канта. *Гуманітарний часопис*. Харків: ХАІ, 2006. № 4. С. 10–15.

Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість та правопорядок у сучасних умовах у контексті роздумів І. Канта про автономію особистості. *Філософсько-антропологічні студії*: спецвипуск. Київ: Стилос; Донецьк: РВВ ДНУ, 2004. С. 275–280.

Коваль І., Ратушна, О. Гегель. Його вороги й критики (до 190 років від дня його смерті). *Знання європейського права*. № 1. 2021. С. 8-11. https://doi.org/10.32837/chern.v0i1.161

Остапець І. Ідея свободи у філософії Г. Гегеля. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2017. Вип. 9. С. 26-33

Сугасава Тацубумі. Вчення про війну та мир у філософії права Канта. *Філософія і сучасність*.

2018. № 8. С. 126–137.

Терлецький В. М. Кантове вчення про «a priori» в онтологічній перспективі. *Філософська думка*. 2008. № 6. С. 21–39.

Терлецький В. М. Дослідження німецької класичної філософії в Інституті філософії. *Філософська думка.* 2021. № 4. С. 38-54

Тема **5. Сучасна світова філософія**

План

1. Сучасна світова філософія: характерні риси та особливості.
2. Ірраціонально-гуманістичний напрям у сучасній філософії: філософія життя, фрейдизм, герменевтика, феноменологія, екзистенціалізм.
3. Позитивістська тенденція у сучасній світовій філософії.
4. Сучасна релігійна філософія (неотомізм, тейярдизм, персоналізм).
5. Комунікативна філософія, філософія постмодерну.

Список додаткової літератури

Бродецький О. С. К'єркегор: теологія відчайдушної свободи. *Людина і світ*. 2004. № 7. С. 29–34.

Дєнєжніков С. С. Філософські засади трансгуманізму: монографія. Суми: Цьома С. П., 2017. 218 с.

Кебуладзе В. Тенденція перетворення феноменології з філософії свідомості на філософію досвіду. *Філософська думка*. 2012. № 1. С. 125–134.

Лютий Т. Пригоди філософських ідей Західного світу: від давнини до сучасності. Київ: Темпора, 2019. 379 с.

Розова Т. В., Чорна Л. В. Людина. Культура. Філософія (Проблема людини в європейській філософії): підручник. Кн. 1. Київ; Одеса: Освіта України, 2015. 328 с.

Філософський енциклопедичний словник / голова редкол. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

Тема **6. Вітчизняні філософські традиції**

План

1. Філософська думка в духовній культурі Київської Русі.
2. Філософія українського Відродження та Просвітництва.
3. Філософія Г. Сковороди.
4. «Філософія серця» П. Юркевича.
5. Українська філософія XIX – початку XX ст.
6. Сучасний розвиток філософії в Україні.

Список додаткової літератури

Андрос Є. І. Володимир Шинкарук: антропологічний поворот в українській філософії другої половини XX сторіччя. *Філософська думка*. 2017. № 1. С. 66–73.

Бойченко М. Наукові школи в сучасній вітчизняній філософії: у світлі зміни філософських поколінь. *Філософська думка*. 2015. № 3. С. 46–61.

Валявко І. В. Стан дослідження філософських студій Дмитра Чижевського в Україні. *Філософське думка.* 2004. № 6. С. 119–133.

Вдовиченко Г. В. Культурфілософська спадщина філософів УСРР епохи «Розстріляного Відродження»: монографія / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Київ: ВПц КгУ, 2015. 511 с.

Волинка Г. Дещо про філософські орієнтації Михайла Петровича Драгоманова. *Пам'ять*

століть. 2003. № 5. С. 30–33.

Гнатюк Я. Філософсько-науковий кордоцентризм П. Юркевича. *Людина і політика.* 2002. № 1. С. 107–114.

Гуцуляк О. Б. Філософія української сутності. Соціокультурні смисли алхімії національного буття: монографія. Київ: Арт Економі, 2017. 253 с.

Йолон П. «Київська філософська школа» як явище. Філософська думка. 2015. № 3. С. 77–89.

Кузьміна С. Вітчизняна академічна філософія: працюємо в архівах. *Філософська думка.* 2010. № 6. С. 5–20.

Калиновський Ю. Ю. Філософія соборності як світоглядне підґрунтя розвитку правового суспільства в Україні. *Гілея.* 2013. Вип. 70 (№ 3). С. 354–360.

Мозгова Н. Про світоглядні витоки сучасної вітчизняної філософії. *Філософська думка.* 2015. № 3. С. 20–23.

Слободянюк Д. «Філософія серця» як методологічне підґрунтя ідейно-теоретичної спадщини Памфіла Юркевича. *Філософські обрії.* Вип. 22. Київ: Б. в., 2009. С. 30–44.

Ткачук М. Києво-Могилянська академія і становлення академічної філософії в Україні. *Філософська думка.* 2000. № 4. С. 37–56.

Філософська думка західної української діаспори XX століття: ідеї та постаті: монографія / С. Йосипенко та ін. Київ: Наукова думка, 2018. 269 с.

II. ОНТОЛОГІЯ, ГНОСЕОЛОГІЯ, СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

Тема **7. Філософський смисл проблеми буття**

План

1. Онтологія, її основні проблеми та категоріальні визначення. Типи онтології.
2. Основні форми буття. Особливості людського буття.
3. Категорія «субстанція» та її роль у визначенні онтологічних основ світу. Матерія як субстанція.
4. Матерія і рух. Класифікація форм руху.
5. Простір і час як форми існування матерії.

Список додаткової літератури

Аляєв Г. Металогічність буття як першопринцип метафізики життя. *Філософська думка*. 2001. № 6. С. 97–122.

Баумейстер А. Онтологія як філософська дисципліна: український контекст. *Філософська думка.* 2013. № 5. С. 26-40.

Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Віртуальна реальність і кіберпростір як атрибути сучасного суспільства. *Інформація і право.* 2020. № 4 (35). С. 9–21.

Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Інформаційна картина світу в контексті перспектив сучасної науки й культури. *Інформація і право*. 2013. № 1. С. 21–28.

Канак Ф. Перехідний стан буття: поняття і місце в трансформаціях. *Філософська думка*. 2001. № 4. С. 14–19.

Терлецький В. М. Кантове вчення про «a priori» в онтологічній перспективі. Філософська думка. 2008. № 6. С. 21–39.

Чернова Л. Наукова картина світу як предмет філософського дискурсу. *Вища освіта України*. 2010. № 3. С. 33–39.

Тема **8. Свідомість як філософська проблема**

План

1. Проблема свідомості в історії філософської думки: античне, середньовічне, новоєвропейське й сучасне розуміння.
2. Сутність відображення. Генезис форм відображення.
3. Походження свідомості: біологічні й соціальні передумови. Ідеальна природа свідомості.

4. Свідомість у структурі психіки людини. Основні компоненти свідомості. Свідомість і несвідоме.

5. Функції свідомості.

Список додаткової літератури

Акімова Н. Свідомість: визначення та структура. *Психологія особистості.* Т. 8. № 1. 2017. С. С. 200-206.

Вертель А.В., Мотрук Т.О. До питання розуміння концепту «свідомість» у психоаналітичних конотаціях К.Г. Юнга та у східно-філософських системах. *Науковий вісник ХДУ. Серія: Психологічні науки*. Т. 2. № 2. 2018. С. 125–131.

Калиновський Ю. Ю. Цивілізаційно-історичні витоки правосвідомості українського народу. Проблеми законності. 2016. № 133. С. 233-240.

Каліщук С. М. Свідомість як «граничне поняття». *Проблеми сучасної психології.* Вип. 41. 2018. Київ. С. 102–115.

Назар П. С. Філософія людини та особистості: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ: Сталь, 2018. 577 с.

Ожеван М., Дубов Д. Homo ex machina. Філософські, культурологічні та політичні передумови формування конвергентного суспільства монографія. Київ: НІСД: Фенікс, 2017. 271 с.

Соколова О. Генеза розуміння феномену свідомості. *Філософська думка.* 2008. № 3. С. 109–122.

Тема **9. Філософські вчення про розвиток**

План

1. Діалектика як учення про розвиток і метод пізнання. Історичні форми діалектики. Об'єктивна й суб'єктивна діалектика.
2. Принципи діалектики.
3. Основні закони діалектики та їх методологічне значення для юридичної теорії та практики.
4. Категорії діалектики. Значення законів і категорій діалектики для теоретичної і практичної діяльності юристів.
5. Класичні й некласичні альтернативи діалектики.

Список додаткової літератури

Гернего О. О. Альтернативність діалектики і метафізики як філософська проблема та шляхи її вирішення. *Університетські наукові записки*. Хмельницький: Хмельниц. ун-т упр. та права. 2008. № 1. С. 426–437.

Гурій Т. О. Діалектична єдність філософських категорій загального, особливого та одиничного як головна передумова з'ясування сутності кваліфікації адміністративного правопорушення. *Держава і право*. Юрид. і політ. науки. Київ: Ін-т держави і права НАН України, 2002. Вип. 18. С. 179–183.

Дзьобань О. П. Сучасна соціальна синергетика: до питання про визначення концептуальних основ. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2011. Вип. 7. С. 3–15.

Дзьобань О. П. Розвиток ідей синергетики як нової парадигми у природничо-науковому і соціальному пізнанні. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого* Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2011. Вип. 9. С. 3–16.

Калиновський Ю. Ю. Діалектика свободи та відповідальності у правовому суспільстві. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». Харків: Право, 2015. № 1 (24). С. 114–122.

Крисюк Ю. Синергетична інтерпретація соціального порядку. *Право України.* 2005. № 7. С. 30–33.

Філософський енциклопедичний словник / голова редкол. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

Тема **10. Сутність і структура пізнавального процесу.**

Наукове пізнання, його форми та методи

П л а н

1. Пізнання як предмет філософського аналізу. Суб'єкт і об'єкт пізнання.
2. Види пізнавальної діяльності: чуттєве й раціональне, емпіричне й теоретичне та їх взаємозв'язок.
3. Практика як основа пізнання. Функції практики.
4. Проблема істини у філософії і науці. Критерії істини.
5. Методи наукового пізнання. Рівні методології.
6. Основні форми наукового пізнання та їх взаємозв'язок.

С п и с о к д о д а т к о в о ї л і т е р а т у р и

Васильченко А. Знання і автономія суб'єкта пізнання. *Філософська думка.* 2009. № 4. С. 75–83.

Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методологія наукових досліджень: підручник. Харків: Право, 2019. 368 с.

Ивакин А. А. Система методологии научного познания. *Актуальні проблеми політики*. Вип. 15. Одеса: юрид. літ., 2002. С. 246–254.

Кірюхін Д. Наука і релігія: нові принципи взаємовідносин. *Людина і світ.* 2002. № 4. С. 10–15.

Петрушенко В. Л. Межі знання і знання меж. *Філософська думка*. 2005. № 3. С. 3–17.

Пироженко В. О. Поняття істини в суспільствознавстві у контексті ситуаційного аналізу. *Вісник Національної академії наук України*. 2005. № 11. С. 19–31.

Т е м а **11. Філософські підходи до розуміння людини, суспільства, історії**

П л а н

1. Сутність людини. Взаємозв'язок біологічного й соціального в людині. Сенс життя людини.
2. Основні підходи до розуміння суспільства.
3. Суспільство як система, що самоорганізується й саморозвивається.
4. Сучасні концепції суспільного розвитку: інформаційного суспільства, індивідуалізованого суспільства, неопатримоніального суспільства.
5. Культура як специфічна соціально-духовна реальність. Функції культури.
6. Концепції та напрями філософії історії: формаційна, цивілізаційна, теологічна, технократична.

С п и с о к д о д а т к о в о ї л і т е р а т у р и

Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Глобалізація культури: протиріччя та тенденції розвитку. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».* Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». Харків: Право, 2017. Вип. 2 (29). С. 135–143.

Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Інформаційно-комунікативна природа суспільства: еволюція точок зору на проблему. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». Харків: Право, 2018. Вип. 3 (38). С. 8–20.

Дзьобань О. П. До проблеми критеріїв соціального розвитку з позицій соціальної синергетики. *Гілея*: наук. вісн. 2011. Вип. 54 (11). С. 218–222.

Дзьобань О. П., Грубов В. М. Загальна характеристика суспільства як системи: системний і синергетичний аспекти. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». Харків: Право, 2011. Вип. 10. С. 69–77.

Калиновський Ю. Ю., Мануйлов Є. М. Громадянська відповідальність особистості як атрибутивний феномен правового суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». Харків: Право, 2015. № 2 (25). С. 113–129.

Кравченко П. А., Мельник А. І. Глобалізаційні та анти-

глобалізаційні процеси в європейському соціально-філософському дискурсі. *Філософські обрії.* Вип. 37. С. 78–99.

Кушакова-Костицька Н. В. Філософсько-правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні: монографія. Київ: Логос, 2019. 346 с.

Лозинська С. І. Духовність як основа людського буття. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 80–84.

Мельник А. І. Поняття історії та його інтерпретація в європейській і українській соціально-філософській думці. *Філософські обрії*. 2010. Вип. 24. С. 80–96.

Суспільство, людина, право: досвід філософсько-правового осмислення: монографія / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко та ін.; за ред. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2018. 350 с.

Сучасне суспільство, людина, право в умовах глобальних трансформацій: монографія / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко та ін.; за ред. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2020. 344 с.

Хантингтон С. Зіткнення цивілізацій. *Філософська і соціологічна думка*. 1996. № 1–2. С. 9–29.

Getman A., Danilyan O., Dzeban A., Kalinovsky Y., Hetman Y. Information security in modern society: sociocultural aspects. Amazonia Investiga. 2020. Vol 9. № 25. P. 6-14.